

Egy ankét ürügyén

Szeretnék néhány megjegyzést fűzni Egyed Akos *A művelődéstörténet forrásai* című ankétjához (Korunk, 1975. 6.). A Kriterion „fehér könyv“-sorozata ugyanis érezhető igényeket, több ízben megfogalmazott elvárásokat elégít ki. E kötetek sikere azonban több problémát is felvet, amelyek fölött érdemes töprengeni. Ami Egyed Akos ankétját illeti, talán hasznos lett volna a felmérést szélesebb olvasóközönségre kiterjeszteni. Ez nemcsak a kiadó, szerkesztők, szerzők eddigi munkájának teljesebb felmérését eredményezte volna, de talán teljesebb képünk lenne az olvasóközönség igényeiről is. Igaza van Egyed Akosnak, amikor azt írja, hogy „a művelődéstörténet része a történettudománynak, s így feltárásának munkájában elsősorban a történészekre vár a legnagyobb feladat“. Ezért szólaltatott meg különböző érdeklődésű, de valamennyien művelődéstörténettel is foglalkozó szakembereket. Nem azt hiányolom tehát, hogy az ankét kevesebbet fogott, mint amennyit markolt, hanem azt, hogy már eleve nem a nagyot markolás igényével lépett fel... Egyed Akos jól megválogatott kérdésekkel állt elő. A kérdezett egyaránt válaszolt arra, hogyan látja most az indulás útkereséseit, mi a véleménye a megtalált útról, megfelel-e a sorozat az elvárásoknak.

Egyetértek Egyed ama megállapításával, mely szerint a „fehér könyvek“ tudományos és nevelői szerepet is betöltenek. Én az utóbbit említeném elsőknek. A művelődéstörténet döntő szerepet játszik a történelmi tudat, a szocialista nemzeti-ségi tudat, az önismeret formálásában.

Nagy értéke e könyveknek, hogy akár emlékiratokat, útleírásokat, akár falu-történeti dokumentumokat tartalmaznak, történeti forrásértékük van. A szóban forgó történelmi kor elevenedik meg, autentikus gyermeke révén beszél magáról. Kiadásuk, mint minden forráskiadványé, különös igényességet és szakmai elmélyültséget követel. A szerzők nemcsak ennek tettek magas fokot eleget; több kötet bevezető tanulmánya önmagában is érték. Főleg, ha a szerzőnek sikerül elérnie, hogy az olvasó a korabeli eredeti szöveggel közvetlen kapcsolatba kerülve, az illető kort vagy jelenséget nemcsak egyéni életérzéssel ítéli meg, hanem a bevezető tanulmány megrajzolta képbe ágyazva jut el a tárgyalt jelenség ismeretéhez.

A „fehér könyvek“-kel kapcsolatban fölvetődik a kérdés: van-e, milyen értékű és jellegű az igény a történelmi írások iránt? Egy tudomány vagy tudomány-ág létjogosultságát hasznossága indokolja, ennek fokmérője pedig a társadalom konkrét igénye, ún. „rendelése“. Hogyan is állunk tehát a történelem tudomány-jellegével, e tudománynak az életre gyakorolt hatásával, s melyek a továbbfej-
lő-
dés útjai?

Érdekes jelenség, hogy a mai társadalomban a tudományos-műszaki forradalom erőteljes érvényesülése közepette is az emberek általában érdeklődést tanúsítanak a múlt iránt. Nem részletezzük itt azt, hogy az embernek emberségétől, lelki-szellemi szükségleteitől való eltekintés sokszor éppen az elgépiesedett, csak materiális termelékenységre beállt körülmények között, az elidegenedés milyen formáit termelheti ki. Nyilvánvalóvá válik azonban a történelemtudomány „termelékenysége“, ha tudatosítjuk magunkban, hogy önmagunk, közösségünk jelenének kiteljesítéséhez mennyire hozzátartozik múltunk ismerete, magunkénak érzése.

Korunkban viszont főleg a kezdő történészek egy része azt érzi, hogy tárgya háttérbe szorul más tudományok javára. Én mégsem hiszem, hogy egy süllyedő hajó legénysége volnánk. A mai ember módszereiben következetes és tudományos, kitekintésében pedig szintetikus, összefüggő történelemszemléletet igényel. Erre jellemző a tudatosan érvényesített módszertani rendezőelv, az operatív gondolkodás és a kritikai látásmód, a rendszerezőképeség, az objektivitás.

A történelemtudomány önvizsgálat is, saját magunk számbavétele is. Ebben a vonatkozásban jelenünk formálása, jövőnk előrevetítése egyaránt tárgyilagosságot igényel. Önismeretre minden kornak szüksége van, legyen az bármilyen gépesített és technicista beállítottságú is.

A történész munkája nem naplóírás, különböző korok történetírását nem pusztán a kronológiai eseménysor alapján fűzi egybe oly módon, hogy néhány ezer éve megkezdtek a történelmet írni, s azóta minden kor hozzáírja a maga történetét. Az emberiség állandóan átértékeli múltját, s mindig újabb, sajátos szempontok, értékek szerint. Erre mondta Benedetto Croce: „minden história jelenkortörténet”. Minden szemlélet magának vindikálta a múlt ábrázolásának pártatlan és tudományos módját, ellenfeleit, esetleg elődeit kizárva a tudományosságból. A történelem tanulmányozása mégis tudomány. Társadalomtudományról van szó, olyan kategóriákkal dolgozunk tehát, melyeket csak dialektikus megítélés és nem mérleggel való fölbecsülés révén közelíthetünk meg. Szimplista elképzelés, hogy egy esemény csak egyféleképpen történhetett, tehát csak egyféleképpen lehet leírni, a valóságnak megfelelően, minden más hazugság. Nem vitatjuk, hogy egy bizonyos esemény egy bizonyos időben csak egyféleképpen mehet végbe. Azon a fázison viszont túljutottunk, amikor a történetírás pozitív leírás volt, ha pedig elismerjük az esemény okait, következményeit, dimenziói értékelésének jogosságát, akkor azt is el kell ismernünk, hogy ezt csak valamilyen rendszer, szempontokbeli axiómák révén tehetjük. A különböző szemléletet, axiómákat valló hozzáállások aztán természetesen hozzájárulnak magukkal a többféle látásmódot.

Minden kornak megvolt a maga „igazsága”, amely megfogalmazódott a jelen tudatos alakításán túlmenően a múlt olyan átértékelésében is, amelyet egyrészt óhajtott, másrészt meghatározott az illető kor társadalmi-gazdasági rendszere s ebből következő szelleme. Sokat lehetne beszélni arról, hogy különböző korok történelmi szemlélete miként aktualizálja a múltat, alátámasztást vagy analógiát teremtve jelen törekvéseihez, és tény: elmúlt történések, folyamatok újraértékeléséhez, beépítéséhez minden kor, ha a maga módján is, de folyamodni fog. Minden jelen — elfogadott értékei és sajátos érdekei tudatában — azon van, hogy kontinuitást teremtsen múltja és távlatai között. Ez emberi társadalom sokféle és ellentétes nézetet termelt ki ugyanarról a problémáról is; ezeket meghatározta az osztályjelleg, a kor ismereti szintje és megannyi objektív, szubjektív tényező.

Korunk „igazságát” és legteljesebb történelem- és társadalomszemléletét a marxista felfogás, a történelmi materializmus képviseli. A marxizmus klasszikusai, előre látva a társadalom fejlődésének törvényszerűen bekövetkező szakaszát, úgy mondták — ez ma már közhely —, ezzel nyílik meg az emberiség „igazi” történelme. Gondoljuk, nem tévedünk, ha új szocialista körülményeink között a történetírás — formáját és funkcióját tekintve — „igazibb” szakaszát véljük felfedezni.

Mi, jelenlegi diákok, fiatal történészek egységesen marxista szellemben és szemléletben nevelkedtünk; nem kell tehát olyan problémákkal megküzdőnünk, amilyenekkel idősebb tanáraink generációja került szembe, mely csak alkotó korban tudott eljutni a történelmi materializmushoz, sőt gyökereinél ott volt az egyáltalán nem konvergens magyar, illetve román polgári történetírás, a maga sokrétűségében, ellentmondásosságában. Ebből a zürzavarból bontakozott ki a romániai marxista történetírás művelő gárda; a folyamat nem volt problémáktól mentes, de az alkotó marxizmussal való elkötelezettség jegyében folytatott útkeresés értékét ez csak növeli. Nos, ezt a tradíciót kell továbbvinnünk.

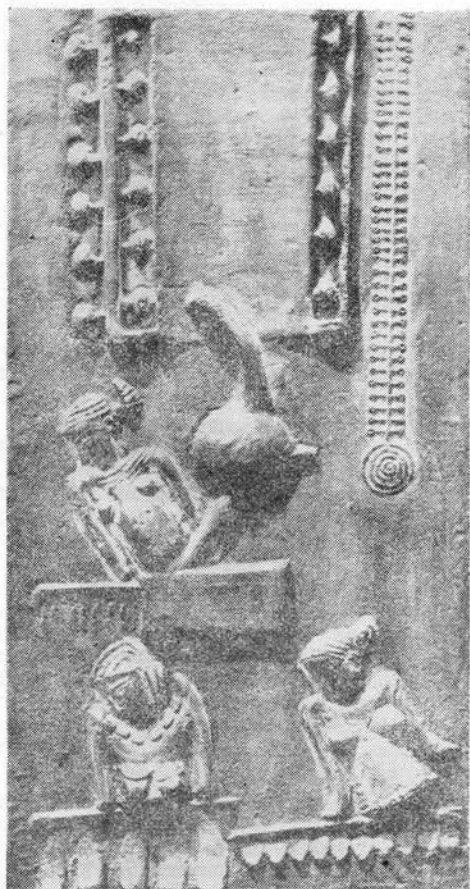
Rajtunk — akik hivatászerűen foglalkozunk múltunk tanulmányozásával — a felelősség tehát, és ez nem kis teher, hogy fenntartsuk, irányítsuk és kielégítsük azt az aktív érdeklődést, amely e föld és e népek történetét akarja ismerni. A történelmi múltnak a közösségi tudat formálásában betöltött szerepe, valamint saját helyzete felelőségének és elkötelezettségének tudatában, a történész szívügyének kell hogy tekintse tárgya népszerűsítését, eljuttatását a széles olvasóközönséghez. Ezzel főleg a hazai magyar nemzetiségi történetírás adós, hiszen a román történészek igen gazdag és hatásos, a széles olvasóközönségnek szánt irodalommal büszkélkedhetnek az utóbbi időben. Ilyen értelemben mint pozitívumot mi is megemlítjük az egymást követő „fehér könyvek”-et, a Téka-sorozat történelmi vonatkozású kiadványait vagy a sajtótörténeti tartalma miatt tiszteletreméltó 1974-es *Korunk Évkönyvet*.

Konkrét adottságaink között mi lehet a feladata az elmondottak alapján egy romániai magyar történésznek? Az nem vitás, hogy a szocializmussal elkötelezett önismeret és a román néppel való együttélésünk dimenzióinak feltárása, valamint

megfelelő formában való közzététele. Ebbe a programba — mely gyakorlati párt-politika — kell bekapcsolódnia a nemzetiségi történetkutatásnak is, hogy múltunk sajátos vonatkozásaival egészítse ki a mai szocialista Románia történetét. Amint már rámutattunk, a magyar nemzetiségű kutató sajátos helyzetben van, amennyiben számolnia kell a romániai magyarság önismereti igényével is. Jakó Zsigmond professzor ugyancsak a *Korunk* hasábjain írta: „Számunkra egyenesen hivatás és becsületbeli kötelesség Románia múltjának nemzetiségi vonatkozásait tisztázni s beilleszteni az egész ország történetébe.“

Kutatás és eredményközlés alapján kell bizonyítanunk, hogy csak marxista történetírásunk képes a múlt tárgyilagos visszaadására, arra, hogy végre elfogulatlanul tanulmányozza e tájak múltját, és népei históriai értékeinek kölcsönös tiszteletben tartásával meg tudja rajzolni sajátos, de el nem szigetelt történelmünket. Úgy érezzük, hogy ilyen szellemben folytatott tevékenységünkkel nemzetiségünk, országunk, valamint a szocialista társadalom ügyét visszük tudatosan előbbre.

Jungbert Béla

Gergely István: Várákozás